

Dimensiunea europeană a civilizației eneolitice est-carpatică, edit. coord. NICOLAE URSULESCU, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2007, 257 p.

Volumul a fost realizat în cadrul unui grant, finanțat de Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior (CNCSIS), și și-a propus să reprezinte un pas înainte în lămurirea anumitor probleme ale eneoliticului, fără să pretindă epuizarea subiectului; necesitatea adunării în paginile unui volum a unor studii care au tangență cu problemele perioadei eneolitice derivă de la convingerea specialiștilor că eneoliticul din spațiile est-carpatică se impune, prin realizările sale de excepție drept una din cele mai strălucite civilizații ale preistoriei europene și universale.

Ideea redactării unei asemenea lucrări s-a conturat treptat, în cadrul proiectului de cercetare *Dimensiunea europeană a civilizației eneolitice est-carpatică*, finanțat de CNCSIS, în perioada 2004-2006. Rezultatele obținute în cadrul temei de cercetare au permis participarea, cu comunicări, a unui grup numeros de membri ai grantului, la cel de-al XV-lea Congres al Uniunii Internaționale de Științe Preistorice și Protoistorice, desfășurat la Lisabona, între 4 și 9 septembrie 2006. Recunoscând importanța participării grupului românesc la acest congres, dr. Romeo Dumitrescu, președintele Fundației „Cucuteni pentru Mileniul III”, din București, a asigurat, cu generozitate, baza financiară a participării unor membri ai grantului la congresul de la Lisabona. Considerăm ca fiind binevenit demersul editorului coordonator de a publica, în cadrul aceluiași volum, comunicările susținute la congresul de la Lisabona, aducând astfel la cunoștință, rezultatele cercetării specialiștilor participanți la acest proiect.

Volumul este compus din 12 studii, scrise în limba română, dar care au și ample rezumate în engleză și franceză, la care se adaugă un index general (p. 249–256) și o listă de abrevieri (p. 257).

Volumul debutează cu un studiu introductiv, semnat de Nicolae Ursulescu, *Civilizația cucuteniană: argumente ale dimensiunii europene* (p. 5–20), în care autorul analizează principalele aspecte ale complexului cultural Cucuteni-Tripolie, argumentând necesitatea tratării acestuia în contextul chalcoliticului european. Necesare se dovedesc și precizările privind metodologia și terminologia utilizate în acest volum. În continuare, autorul mai sus menționat, în colaborare cu Mădălin-Cornel Văleanu, analizează (p. 21–62) comunicările despre primele descoperiri de la Cucuteni (1885–1889), prezentate de Al. Odobescu și Gr. Buțureanu la cel de al X-lea Congres Internațional de Antropologie și Arheologie Preistorică (Paris, 1889) și de G. Diamandy la Societatea de Antropologie din Paris (1889 și 1890), precum și rolul acestor lucrări în receptarea culturii Cucuteni în arheologia europeană. Gheorghe Lazarovici

și Cornelia-Magda Lazarovici analizează construcțiile neo-eneolitice de cult din sud-estul Europei, pornind de la exemplele oferite de Orientul Apropiat și Anatolia (p. 63–102).

Urmează un grup de trei articole „tehnice”. Attila László (p. 103–130) discută despre arhitectura culturii Ariușd-Cucuteni-Tripolie și avansează unele ipoteze privind tipurile de case și tehnicile de construcție, în lumina observațiilor făcute în așezările de la Ariușd și Malnaș Băi, din sud-estul Transilvaniei. Nicolae Ursulescu și Felix Adrian Tencariu aduc noi date privind arhitectura locuințelor din cultura Precucuteni (p. 131–156), iar Letiția Scarlat prezintă (p. 157–172), în linii generale, tipologia instalațiilor pentru foc, cu utilizare casnică, aparținând culturilor Precucuteni și Cucuteni.

Maria Diaconescu descrie (p. 173–178) o statueta antropomorfă de un tip deosebit, descoperită întâmplător, în așezarea de tip Cucuteni A-B de la Ungureni (jud. Botoșani), iar George Bodi prezintă (p. 179–188) câteva considerații teoretice referitoare la arheologia mediului, cu privire specială asupra arheologiei aluviale, aplicate la așezarea cucuteniană de la Hoisești (jud. Iași). Raluca Kogălniceanu pune în discuție (p. 189–212) locul copiilor în societatea neo-eneolitică, așa cum rezultă din analiza practicilor funerare, iar Sabin Adrian Luca și Cosmin Suciuc prezintă (p. 213–226) detalii despre o bază de date C¹⁴, pentru neoliticul și eneoliticul din regiunea carpatodunăreană.

Romeo Dumitrescu propune (p. 227–240) o abordare interdisciplinară, din punct de vedere medical, a ansamblurilor de statuete feminine descoperite în așezările precucuteniene de la Isaiia-Balta Popii (jud. Iași) și Poduri-Dealul Ghindaru (jud. Bacău). Ioana Robu tratează (p. 241–248) unele probleme tehnologice ridicate de statuetele din cele două complexe precucuteniene, la Isaiia și Poduri.

În continuare, ne propunem să discutăm trei articole prezente în acest volum.

În *Arheologia aluvială. Principii teoretice și aplicații privind așezarea cucuteniană de la Hoisești*, (p. 179–188), George Bodi, continuând unele direcții de cercetare trasate în anii '80 de Colin Renfrew, propune câteva considerații teoretice referitoare la arheologia mediului, cu privire specială asupra arheologiei aluviale. Partea aplicată analizează condițiile paleomediului specific așezării de la Hoisești și stabilirea gradului în care acestea permiteau practicarea unei agriculturi cu performanțe sporite. În partea de început, cercetătorul prezintă cadrul metodologic care i-a permis să analizeze, din punctul de vedere propus, așezarea de la Hoisești.

După prezentarea cadrului geografic, autorul încearcă să reconstituie condițiile paleomediului specific așezării, chiar dacă *datele existente până în acest moment nu ne permit realizarea unei imagini complete asupra mediului înconjurător existent în perioada locuirii din așezarea cucuteniană de la Hoisești* (p. 181). Cu toate acestea, autorul încearcă să răspundă la întrebarea: care au fost factorii care au determinat stabilirea unei locuiri umane într-o zonă cu risc ridicat de inundație? Analiza pe care cercetătorul o realizează se dovedește a fi una complexă, apelând la informații de natură geomorfologică și de pedologie. Punând în balanță toate informațiile de care dispune, autorul trage și unele concluzii corecte, anume că lunca Bahluiului nu oferea condiții favorabile practicării agriculturii¹ și, de aceea, alte studii asupra condițiilor și resurselor naturale oferite de lunca Bahluiului vor permite conturarea unei imagini exacte și amănunțite a economiei așezării de la Hoisești. Chiar dacă astfel de studii sunt încă în fază incipientă, sperăm că ele vor continua, întregind imaginea pe care o avem în prezent asupra paleomediului și oferind noi răspunsuri în problemele, încă deschise, ale activităților umane și relației acestora cu mediul înconjurător, în cadrul unor unități sociale delimitate.

Remarcăm, în cuprinsul acestui volum, articolul semnat de Raluca Kogălniceanu, *Înmormântări de copii în contexte intramurale și extramurale din neoliticul și chalcoliticul României: problema „interiorului” și „exteriorului”* (p. 189–212), și în care cercetătoarea pune în discuție unele teorii privind locul copiilor în societate, așa cum rezultă din analiza practicilor funerare, întreprinsă pe loturi mari de morminte, din neoliticul timpuriu până în eneoliticul dezvoltat.

Acest studiu se înscrie pe linia preocupărilor mai vechi ale autoarei (practicile funerare din preistorie) și vine să completeze un gol, demult resimțit, în această problemă. Discutând problema mormintelor de copii, autoarea aduce în discuție statutul lor de marginalizați, de excluși de la practicile funerare obișnuite ale comunității, sau de indivizi legați de negocierea puterii sociale. Autoarea observă, în istoricul cercetării, că problema mormintelor de copii a fost abordată destul de puțin în literatura de specialitate din România, perspectivele acelor studii fiind *în oarecare măsură limitate, lipsindu-le o încadrare și o analiză într-un context mai larg* (p. 190). După necesarele precizări metodologice, cercetătoarea amintește toate descoperirile de grupuri de morminte din neo-eneolitic, după care trece la analiza descoperirilor, pentru a vedea în ce măsură se poate vorbi

despre copii ca o categorie exclusă din, sau inclusă în, cadrul practicilor funerare uzuale.

Din observațiile prezentate se remarcă faptul că, în general, procentul de morminte de copii, în cadrul unor loturi mai mari și coerente, se situează în limitele normale de mortalitate, iar ipoteza că diviziunile de vârstă ne-adultă beneficiau de un tratament deosebit nu se susține. De asemenea, autoarea argumentează că nu există suficiente dovezi care să sprijine teoriile de excludere a copiilor de la practicile funerare uzuale; atunci când, aparent, s-ar părea că avem de-a face cu un asemenea obicei, consideră că este vorba, mai degrabă, de o excepție de la regulă decât de o atitudine general valabilă. Având în vedere baza de date de la care pornește cercetătoarea, considerăm că aceste concluzii sunt pertinente, ținând seama de cadrul teoretic solid pe care îl dovedește și de analizele efectuate; deosebit de utile sunt și cele 13 figuri și grafice care însoțesc textul.

Considerăm interesant și articolul doctorului Romeo Dumitrescu, *Coduri neolitice. O abordare diferită a statuetei feminine din cultura Cucuteni* (p. 227–240). Lucrarea propune o abordare interdisciplinară a interpretării statuetei feminine descoperite în așezările de la Isăia-Balta Popii și Poduri-Dealul Ghindaru. Autorul privește această problemă din punctul de vedere al medicului, pasionat de arheologie. În acest eseu, își pune o serie de întrebări: de ce sunt atât de multe statuete feminine?; de ce majoritatea sunt sparte și doar rar întregi?; de ce reprezentarea femeii este atât de schematică, în general, și atât de descriptivă în ceea ce privește trăsăturile sexuale?

După o scurtă prelegere de fiziologie, autorul schițează și o serie de răspunsuri la aceste întrebări. Astfel, bazându-se pe prezența conurilor cu simbolistică falică, corespunzătoare celor 21 de statuete, ansamblurile de statuete ar putea reprezenta o schemă a perioadei fertile și a perioadei menstruale sau, poate, împreună cu scăunelele, conurile mici și biluțele ar reprezenta „truse de fertilitate”, pe care fiecare cuplu le primea în dar înainte de căsătorie.

Semnalăm și grafica de bună calitate a volumului, cu unele mici excepții (ex. fig. 1, p. 22; fig. 3a, p. 65; 5 a,b și 6 de la p. 67).

Încheiem această prezentare, având credința că studiile cuprinse în acest volum își vor găsi un loc stabil în circuitul științific.

SERGIU CONSTANTIN ENEA

¹Deși autorul admite că cerealele constituie cultura de bază a sistemului agricol specific comunităților cucuteniene, totuși el presupune că exploatarea altor resurse ale luncii râului poate fi răspunsul la întrebare.